

YAYIN DEĞERLENDİRME/BOOK REVIEW

Ozan-Âşık Ansiklopedisi. (2 cilt), I. cilt, Âşıklar Birliği, Bakü: Gençlik, 2019.

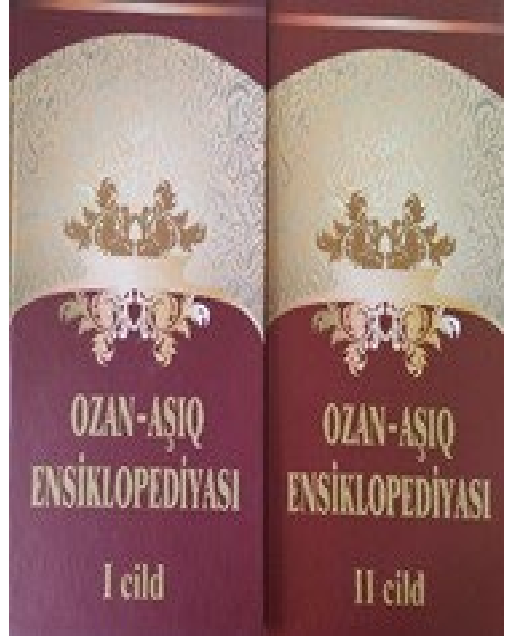
*Ozan-Âşık Ansiklopedisi. (2 cilt), II. cilt, Âşıklar Birliği, Bakü: Gençlik, 2020.**

Vüsale MUSALI**

Ozan-Âşık Ansiklopedisi Azerbaycan'ın bağımsızlık elde etmesinden sonra milli-manevi değerlere duyulan büyük ilginin neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Azerbaycan'da özellikle son dönemlerde bilimin, edebiyatın, medeniyetin çeşitli alanlarında gerekli adımlar atılmaktadır. Âşık edebiyatı, halkbilimi alanlarında devlet seviyesinde gerçekleştirilen toplantılar, halkın, milletin tarihinin öğrenilmesine verilen önem, milli-manevi değerlere sistemli bir şekilde himayecilik açık bir şekilde kendisini göstermektedir.

Son 25 yılda Azerbaycan iktisadi yükselişi ile beraber, yarattığı büyük manevi değerleri, tarihi abideleri, medeniyet zenginliği ile de dünyanın ilgisine sebep olmuştur. Bu zenginliğin göstericilerinden biri de ozan-âşık sanatıdır. Ozan-âşık sanatı oğuzların ve o sıradan Azerbaycan Türklerinin servetidir. Burada ilkin-iptidai tasavvurdan, mitlerden günümüze kadarki zamanın medeniyet katmanları toplanmıştır. Oldukça zengin ve kapsamlı olan bu sanat halkın geçtiği muhteşem ve şerefli yola bir nevi ışık tutmuş, onunla yol arkadaşı olmuştur. Azerbaycan Türklerini bir millet, halk gibi dünyaya tanıtan işte ulularımızın tarih boyunca yaşayıp, yarattığı söz konusu manevi değerlerdir. Ozan-âşık sanatının bu manevi değerlerin, düşüncenin oluşmasında müstesna yeri, tarihi rolü vardır.

Bağımsız devletçiliğin, istiklal düşüncesinin mahsulü olan *Ozan-Âşık Ansiklopedisi* milli, tarihi kimliğin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Azerbaycan Âşıklar Birliğinin projesi olarak Prof. Dr. Muharrem Kasımlı, Prof. Dr. Mahmud Allahmanlı,

* Geliş Tarihi: 21.06.2021, Kabul Tarihi: 30.06.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.026

** T.C. Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü tezkireshinas@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1104-272X>

Prof. Dr. İrade Köçerli, Prof. Dr. Kamile Dadaşzade tarafından hazırlan bu ansiklopedi iki ciltten oluşmaktadır.

Kitap önsöz ve Prof. Dr. Muharrem Kasımlı'nın "Ozan-Âşık Sanatı" başlıklı yazısıyla başlamaktadır (s. 8-26). M. Kasımlı, âşıklık geleneğinin tarihine ışık tutarken Hak âşıklığını şöyle değerlendirmektedir: "Tanrı ile vahdete girene, Hakk'a kavuşana kadar ilahi aşk âşıklığı – "Hak âşıklığı" yolunu tutan sufi dervişler törenlerde musiki aletinde ifa ederek tarikat mazmunu taşıyan maniler okuyarak raks ederek vecit haline girmişler. Bu derviş-âşıklar tekke ocağından başlanan bu faaliyetlerini sonraki merhaleden misyon yayıcıları gibi daha geniş çevrede – kahvehanelerde, hanlarda, kervansaraylarda, meydanlarda, çeşitli toplantılarda devam ettirmişler" (s. 10).

Tekkeden çıkan derviş-âşıkların faaliyetine dini, ruhani görevler de dâhil olmaya başlamış, tarikat düşüncelerinin propagandası halkın kolay bir şekilde anlayabileceği folklor metinleri, hece şiirleri, rivayetler, hikâyeler, destanlar yaratmayı günün zaruretine çevirmiştir.

Kendileri de tarikata, sufi-derviş sistemine bağlı olan Safevilerin hâkimiyete gelmesinden sonra (XVI. yüzyıl) derviş-âşıkların devlet tarafından himaye edilmesi, onlara toy-düğün ve askeri-siyasi törenlerde de geniş temsil olunma imkânı tanımıştır. Tekke merhalesinden uzaklaştıkça derviş âşıkların folklor sanatçılığı yönü güçlenmiştir. Bu merhaleden itibaren "âşık", çağdaş anlamındaki sanatçı statüsünün taşıyıcısıdır.

M. Kasımlı'nın tasnifine göre âşıklık sanatçı statüsüne kadar üç esas merhaleden geçmiştir:

1. Birinci merhaleden "âşıklık" ideası ortaya çıkmıştır. XII-XIII. yüzyıllarda ortaya çıkan "Yesevilik" ve onun etkisiyle oluşan tarikat kolları İlahi aşk âşıklığını, Hak âşıklığını sufi derviş ocaklarında, tekkelerde pekiştirmiştir.

2. İkinci merhaleden "âşıklık" düşüncesi tekkeden, sufi-derviş ocağından çıkarak halk arasına girmiştir. Bu merhaleden "âşık" unvanı taşıyanlar dini görev icracıları ve "ilahi aşk âşıklığının", "Hak âşıklığının" propagandasını yapan derviş-âşıklardır. Oldukça uzun süren ve meşakkatli geçen bu merhale XIII.-XV. yüzyılları ihtiva etmektedir.

3. Üçüncü merhaleden âşıklık tedricen dini icracılıktan "musikici-folklor sanatçısı" statüsüne geçiş ediyor. O, yeni statü kazanmakla beraber, tekke ocağından aldığı misyonu, tarikat propagandasını da devam ettiriyor (s. 11).

Alfabetik sıra esas alınarak hazırlanmış ansiklopedideki maddelerde ozan-âşık sanatı ile ilgili bilgiler, sanatın menşei, teşekkülü, inkişaf tarihi, günümüze kadarki manzarası, üstat sanatçıların, halk şairlerinin kısa biyografisi, sanat ananesi, destancılık ve ifa şekilleri, senkretizm, doğaçlama meseleleri, kopuz, saz, balaban, davul, tambur vs. ile ilgili bilimsel, tarihi bilgiler yer almaktadır. Kitapta

saz musikisinin özellikleri, melodik yapısı ve notalar esasadaki tahlillere de dikkat edilmiştir. Eserde Türk şamanlık geleneği, orta çağ tasavvuf medeniyeti, ozan-âşık geçişi ve onun tarihi dinamiği ile ilgili tahliller de kendi yansımaları bulmuştur. Ansiklopedideki maddelerde ozan-âşık sanatının bilimsel-teorik problemleri ile ilgilenen halkbilimciler, etnograflar, âşık sanatı araştırmacıları ve müzisyenlerle ilgili kısa makaleler de yer almıştır. Kitapta Türk halklarında mevcut olan âşıklık geleneği ve onun çağdaş manzarası, aynı zamanda dünya halklarında ozan-âşık sanatına benzer folklor alanları hakkında da ansiklopedik bilgiler sunulmuştur.

Ozan-Âşık Ansiklopedisi teorik ve ansiklopedik prensiplere uygun bir şekilde işlenmiştir. Burada problemler ozan-âşık bağlamındaki tarihi mazmunu ihtiva etmekte ve senkretik sanat statüsünde Türk şamanlığı, kam-şaman medeniyeti vs. hakkında bilgi vermek amacı da taşımaktadır.

Ansiklopedide ozanın aşığa dönüşümü, âşık sanatının teşekkül ve inkişaf perspektifleri, sufi-derviş ocakları ile bağlantılar, tasavvuf sembolizmi terminolojisinin âşık sanatında temsil edilmesi genel prensiplere dayanılmakla lakonik şekilde açıklanmıştır.

Âşık sanatı sentetik medeniyet hadisesi olarak kendisinde söz, musiki ve raksı ihtiva etmektedir. Bu esas şartların en geniş teatral sunumu destan ifasıdır. Tüm Türk destanlarının kısa özeti, destanların janr özelliği, strüktür semantiği de ansiklopedinin uygun bölümlerinde yer almıştır.

*Ozan-Âşık Ansiklopedisi*ndeki maddelerin önemli bir kısmını halk bilimcilerin, âşık sanatı araştırmacılarının gerçekleştirdiği ehemmiyetli çalışmaların, monografik araştırmaların değerlendirilmesi teşkil etmektedir. Ansiklopedide âşık sanatı örneklerinin toplanması, neşri, araştırılması ile ilgili bilimsel ve uygulamalı çalışmalardan da bahsedilmiş ve faydalanılmıştır.

Bu değerli çalışmada 2000’den fazla madde yer almaktadır. “Hak aşığı”, “Bade içmek”, “Buta”, “Divani”, “Erenler”, “Hazret-i Ali”, “On dörd masum” vs. gibi önemli maddeler bulunmaktadır.

İki ciltten oluşan bu ansiklopedi ozan-âşık sanatının tarihi, kronolojik manzarasını, âşıkların kısa biyografisini, destan geleneğini vs. istikametleri bilimsel şekilde ele alan ciddi çalışmaların mahsulüdür. Ansiklopedinin âşık edebiyatı, Alevilik ve Bektaşilik araştırmacıları için önemli başvuru kaynağı olacağı düşüncesindeyiz.

Ansiklopedinin dijital versiyonuna Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi sitesinden aşağıdaki linkler aracılığıyla ulaşmak mümkündür.

Cilt 1: https://ebooks.az/book_aJVjfKAI.html

Cilt 2: https://ebooks.az/book_nfHxh3Eb.html

